

อธิบายบาลีไวยากรณ์กิริยาภิตกั

การประกอบ มาณ ปัจจัย เป็นกัมมวาจก
โดยพระมหาธรรมรงค์ ธรรมภาณี ป.ธ.๙

หลักการประกอบ มาตรา ปัจจุบัน เป็นกัมมวาจก

หลักการประกอบ มาน ปัจจัยเป็นกัมมวาจก

มาน ปัจจัย ที่ประกอบเป็นกัมมวาจกมีหลักการ ดังนี้

๑) ธาตุที่ใช้ประกอบเป็นกิริยาต้องเป็นสกัมมธาตุเท่านั้น

อเนกสระธาตุ : ปจ, อิกุข, ลภ, รุช, มุจ, ภูช, ภิท, ลิม, พุช, รช, กร, ปุส

เอกสระธาตุ : ทา, คา, ญา, วา, สา, ปา, हा, สุ, วุ, นี, กี, ชี, ฑุ, จิ, ลุ, ฝุ

๒) ลง ย ปัจจัยกับ อิ อากมหน้า ย หลังอเนกสระธาตุ ส่วนเอกสระธาตุลง ย
ปัจจัยไม่ต้องลง อิ อากม

๓) ไม่ต้องลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ ๖ หมวด คือ ภู, รุช, สุ, กี, คห, ตน

๔) ต้องลงปัจจัยประจําหมวดธาตุ ๒ หมวด คือ ทิว (ย) และ จุร (เณ)

มาน บัจจัย

องค์ประกอบของกัมมวาทก

สกัมม.

อีย

มาน

วิภัตตินาม

ย, เณ+อีย

วิธีการประกอบ มาณ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก

มาณ ปัจจัยที่เป็นกัมมวาจกมีรายละเอียดที่ควรทราบเป็นกรณีพิเศษ เฉพาะธาตุบางตัวและเฉพาะธาตุบางหมวด ดังต่อไปนี้:-

๑) เอกสระธาตุที่เป็น อา ให้แปลง อา เป็น อี แล้วลง ย ปัจจัยไม่ต้องลง อี อากม

-ทา+ย+มาณ+ลี = ทียมาโน อัน...ให้อยู่

-ปา+ย+มาณ+ลี = ปียมาโน อัน...ดีมอยู่

☛ เมื่อแปลง อา เป็น อี แล้ว รัสสะกลับเป็น อี ได้แต่ต้องซ้อน ย

-ทา+ย+มาณ+ลี = ทียฺยมาโน อัน...ให้อยู่

การแปลง อา เป็น อี นี้มีข้อยกเว้นไม่ใช้กับ ญา ธาตุ เฉพาะธาตุนี้
เมื่อเป็นกัมมวาจกไม่ว่าจะเป็นอาชยาตหรือกิริยาภิตกก็ตามจะคงรูปเดิม
ไว้เสมอ

-ญา+ย+มาน+ลี = ญา ยมาโน อัน...รู้ อยู่

๒) เอกสระธาตุที่เป็นสระ อี ให้ที่ฆะ อี เป็น อี แล้วลง ย ปัจจัย ไม้

ต้องลง อี อาคม

-ชีย+ย+มาน+ลี	=ชียมาโน	อัน...ชนะอยู่
-จีย+ย+มาน+ลี	=จียมาโน	อัน...สั่งสมอยู่
-คีย+ย+มาน+ลี	=คียมาโน	อัน...ขบร้องอยู่

☛ ถ้าไม่ที่ฆะให้ซ้อน ย เข้ามาหน้า ย ปัจจัยอีก ๑ ตัว

-ชีย+ย+มาน+ลี	=ชียฺยมาโน	อัน...ชนะอยู่
-จีย+ย+มาน+ลี	=จียฺยมาโน	อัน...สั่งสมอยู่

๓) เอกสระธาตุที่เป็นสระ อี ให้ลง ย บัจจยได้เลยโดยไม่ต้องลง อิ

อาคม เช่น

-นี+ย+มาน+ลี = นียมานโน อัน...นำไปอยู่

☛ ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ อี มาแต่เดิม ให้รั้สสะกลับเป็น อิ ได้ แต่ต้อง

ซ้อน ย ข้างหน้า ย บัจจยอีก ๑ ตัว

-นี+ย+มาน+ลี = นียฺยมานโน อัน...นำไปอยู่

๔) ถ้าเป็นธาตุสระเดี่ยวลงท้ายด้วยสระ อุ ให้ที่ชนะเป็น อุ แล้วลง ย ปัจจัย

-สุ+ย+มาน+ลี =สุยมาโน อัน...ฟังอยู่

-อภี+ฤ+ย+มาน+ลี =อภีฤยมาโน อัน...ชมเชยอยู่

☛ ถ้าไม่ที่ชนะ อุ เป็น อุ ให้ซ้อน ย เข้ามาหน้า ย ปัจจัยอีก ๑ ตัว

-สุ+ย+มาน+ลี =สุยฺยมาโน อัน...ฟังอยู่

๕) เอกสระธาตุที่เป็นสระ อู ให้ลง ย บัจจยได้เลยโดยไม่ต้องลง อิ

อาคม เช่น

-อภิ+ภฺ+ย+มาน+ลิ =อภิภฺยมาโน อัน...ครอบงำอยู่

-อนฺ+ภฺ+ย+มาน+ลิ =อนฺภฺยมาโน อัน...เสวยอยู่

☛ ธาตุที่ลงท้ายด้วยสระ อู มาแต่เดิม ให้รั้สสะกลับเป็น อู ได้ แต่ต้อง

ซ้อน ย ข้างหน้า ย บัจจยอีก ๑ ตัว

-อภิ+ภฺ+ย+มาน+ลิ =อภิภฺยฺยมาโน อัน...ครอบงำอยู่

-อนฺ+ภฺ+ย+มาน+ลิ =อนฺภฺยฺยมาโน อัน...เสวยอยู่

๖) อเนกสัรรธาตุ (๒ พยางค์ขึ้นไป) ลง อิ อาคม กับ ย ปัจจัย

๑. ปจ+อีย+มาน+ลี	=ปจียมาโน	อัน...หุงอยู่
๒. ลภ+อีย+มาน+ลี	=ลภียมาโน	อัน...ได้อยู่
๓. อิกฺข+อีย+มาน+ลี	=อิกฺขียมาโน	อัน...เห็นอยู่
๔. ขาท+อีย+มาน+ลี	=ขาทียมาโน	อัน...เคี้ยวกินอยู่
๕. ยาจ+อีย+มาน+ลี	=ยาจียมาโน	อัน...ขอยู่
๖. หร+อีย+มาน+ลี	=หริยมาโน	อัน...นำไปอยู่
๗. ภาส+อีย+มาน+ลี	=ภาสียมาโน	อัน...กล่าวอยู่
๘. ภาชฺชี่+อีย+มาน+ลี	=ภาชฺชียมาโน ^๑	อัน...คิ้วอยู่

๑. ราชูชียมานา : คัวอยู่

ตัวอย่าง : ราชูชียมานติลุปมา.

แปลว่า : เปรียบดังงาอันบุคคลคัวอยู่

(ที่มา : สหุทธมปกาสินี เล่ม ๑ ข้อ ๑๒๔)

ตัวอย่าง : ยถา ติลานํ ราชูชียมานานํ ปฏุปฏายเนน เกโท ลกฺขียติ.

(ที่มา : มุลปณฺณาสฎฺฐีกา ภาค ๑ ข้อ ๑๒๕ หน้า ๔๔๗)

แปลว่า : เหมือนการแตกสลายไปของเมล็ดงาที่ถูกบุคคลคัวอยู่ บัณฑิต
ย่อมกำหนดได้ด้วยการส่งเสียงปฐะปฐะ (เสียงงาไหม้)

ธาตุนี้มีข้อวินิจฉัยแยกต่างกันไปดังนี้ ธาตวัตถสํคหปาฐุนิสสยะว่า เป็น ราชูชี

ธาตุ, ธาตุปปทีปิกา ว่า เป็น ราชูช ธาตุ, สัททนีติ ว่า เป็น ราช ธาตุ

๗) เฉพาะธาตุหมวด “รุธ” ธาตุ ให้ลงนิคคหิตอาคมกลางธาตุก่อนแล้ว
แปลงเป็นพยัญชนะที่สุตวรคของพยัญชนะที่สุตธาตุ แล้วลง “อิ” อาคม
หน้า “ย” ปัจจัย ก่อนลง “มาน” ปัจจัย เช่น

๑. รุธ+อีย+มาน+ลี	= รุณฺธิยมาโน	อัน...ปิดอยู่
๒. ภูชฺ+อีย+มาน+ลี	= ภูณฺชียมาโน	อัน...กินอยู่
๓. มุจฺ+อีย+มาน+ลี	= มุณฺจียมาโน	อัน...ปล่อยอยู่
๔. ภูทฺ+อีย+มาน+ลี	= ภูณฺทียมาโน	อัน...ต่ออยู่
๕. ลีปฺ+อีย+มาน+ลี	= ลีณฺปียมาโน	อัน...ฉาบอยู่
๖. ลีจฺ+อีย+มาน+ลี	= ลีณฺจียมาโน	อัน...รดอยู่

๘) ชาติอุทฺทวมวต “ทิว” ชาติที่มีหลายพยางค์ ให้ลง ย ปัจจัยประจำหมวด
ชาติก่อนแล้วแปลง ย กับที่สุดชาติเป็นอย่างอื่นแล้วจึงลง “อิ” อาคม หน้า
“ย” ปัจจัย ก่อนลง “มาน” ปัจจัย เช่น

๑. ลิว+อีย+มาน+สิ	=สิพฺพิยมาโน	อัน...เย็บอยู่
๒. พุฐ+อีย+มาน+สิ	=พฺชฺฌิมมาโน	อัน...ตรัสรู้อยู่
๓. วิฐ+อีย+มาน+สิ	=วิชฺฌิมมาโน	อัน...เจาะอยู่
๔. มุส+อีย+มาน+สิ	=มุสฺสิยมาโน	อัน...ลีมอยู่

☛ ชาติอุทฺทวมวตนี้แปลกกว่าหมวดอื่น คือลงปัจจัยซ้ำซ้อนกันถึง ๒ ตัวคือ
ตัวแรกลง ย ในกัตตุวาก ตัวที่ ๒ ลง ย ปัจจัยในกัมมวาก

๙) ชาติอุหมวด “คห” จะลงปัจจัยประจำหมวดธาตุก็ได้ไม่ลงก็ได้

๑. คห+ณฺหา+อีย+มาน+ลี =คณฺหิยมาโน อัน...ถือเอาอยู่

๒. นิ+คห+อีย+มาน+ลี =นิกฺคหิยมาโน อัน...ข่มอยู่

๓. ป+คห+อีย+มาน+ลี =ปกฺคหิยมาโน อัน...ยกย่องอยู่

๔. อ+คห+อีย+มาน+ลี =อุคฺคหิยมาโน อัน...เรียนอยู่

คห ชาติ รูปกัมมจากโดยมากไม่ลงปัจจัยในหมวดธาตุ แต่ที่ลงปัจจัยประจำหมวดธาตุนี้มีปรากฏบ้างเช่นใน ขุทฺตกนิกายกฺคฺชุกถา จริยาปิฎกาวณฺณนา (ปรมตฺถทีปนี) ข้อ ๒๒๗ หน้า ๒๐๒ ดังข้อความว่า

“เตน จ นานานนฺเยหิ **ปริคฺคณฺหิยมานสฺส** มรณสนฺตาสภาโว”

๑๐)ธาตุหมวด จุร ธาตุ ต้องลง เณ ปัจจัยก่อน แล้วพฤทธิสระต้นธาตุ
ที่มีเสียงสั้นเสมอ จากนั้นให้ลบ เณ ปัจจัยทิ้งเสีย เช่น

๑. จุร+เณ+อีย+มาน+ลี	=โจรียมาโน	อัน...ลักอยู่
๒. ทิส+เณ+อีย+มาน+ลี	=เทสียมาโน	อัน...แสดงอยู่
๓. คุป+เณ+อีย+มาน+ลี	=โคปียมาโน	อัน...คุ่มครองอยู่
๔. วร+เณ+อีย+มาน+ลี	=วารียมาโน	อัน...ห้ามอยู่
๕. วจ+เณ+อีย+มาน+ลี	=วาจียมาโน	อัน...บอกอยู่
๖. ธร+เณ+อีย+มาน+ลี	=ธารียมาโน	อัน...ทรงไว้อยู่

๑๐) ลงหลังธาตุมี ห เป็นที่สุด ถ้าไม่ลง อิ อาคมให้ทำการสลับตำแหน่งกันระหว่าง ห กับ ย กลายเป็น ยุห เช่น

๑. วห+ย+มาน+ลี = วยุหมานโน อัน...พัดไปอยู่

๒. ทห+ย+มาน+ลี = ทยุหมานโน อัน...ไหม้อยู่

= ทยุหมานโน อัน...ไหม้อยู่

๓. ลั+นห+ย+มาน+ลี = สนนยุหมานโน อัน...ผูกอยู่

๔. ป+สห+ย+มาน+ลี = ปสยุหมานโน อัน...ข่มขื่ออยู่

☛ วห ธาตุ เมื่อเป็นกัมมวาจก ให้แปลงเป็น วุห ได้ ดังนั้น “วุห” จึงไม่ใช่ธาตุเดิม แต่มาจากการแปลงรูปเฉพาะเมื่อเป็นกัมมวาจกเท่านั้น

๕.คห+ย+มาน+ลี

=คยฺหมานโน

อัน...จับอยู่

๖.ลีห+ย+มาน+ลี

=ลียฺหมานโน

อัน...เลียอยู่

๗.คฺห+ย+มาน+ลี

=คฺยฺหมานโน

อัน...ช้อนอยู่

๘.วี+สฺห+มาน+ลี

=วิสยฺหมานโน

อัน...ข่มอยู่

๑๑) ถ้าเป็นอเนกสัณฐานไม่ว่าอยู่หมวดใดจะไม่ลง อิ อาคมก็ได้ แต่ต้องแปลง ย ปัจจัยกับที่สุดธาตุเป็นอย่างอื่นตามกฎการแปลงของ ย ปัจจัยในกัมมวาก (อาชยาต) เช่น

๑. ลภ+ย+มาน+ลี	=ลพฺภมาโน	อัน...ได้อยู่
๒. ปจ+ย+มาน+ลี	=ปจฺจมาโน	อัน...หุงอยู่
๓. พฐ+ย+มาน+ลี	=พฐฺฐมาโน	อัน...ผูกอยู่
๔. รุช+ย+มาน+ลี	=รุชฺชมาโน	อัน...เสียดแทงอยู่
๕. อนฺ+คม+ย+มาน+ลี	=อนฺคฺมมาโน	อัน...ติดตามอยู่

👉 ลงหลังธาตุที่มีพยัญชนะที่สุดธาตุเป็นพยัญชนะ “วรรณ จ” และ
 วรรณ ต ให้แปลงที่สุดธาตุนั้นกับ ย บัจจยเป็นพยัญชนะวรรณ จ ลำดับ
 พยัญชนะต้องตรงกันแล้วซ้อนพยัญชนะสังโยค

วรรณ จ กับ ย	วรรณ ต กับ ย	แปลงเป็นวรรณ จ	ซ้อนพยัญชนะสังโยค
จ+ย	ต+ย	จ	จฺจ
ฉ+ย	ถ+ย	ฉ	จฺฉ
ช+ย	ท+ย	ช	จฺช
ฌ+ย	ฑ+ย	ฌ	จฺฌ
ญ+ย	ณ+ย	ญ	จฺญ

๑๒) ราชทูที่อยู่ในหมวด ทิว เมื่อลง ย ปัจจัยในกัตตฺวาจกแล้วแปลง
ที่สุดราชทูกับ ย ปัจจัยประจำหมวดราชทูเป็นพยัญชนะอื่นแล้วต้องลง ย
ปัจจัยกับ อิ อากมหน้า ย ด้วยปรากฏในคัมภีร์บาลีดังนี้

-พฺร+ย+อฺย+มาน+ลี =พฺรชฺฌิมมานโน อั้น...ตรัสรู้อยู่

(ที่มา : เหนตติฎีกา ข้อ ๒๕ หน้า ๑๒๙)

-วิธฺ+ย+อฺย+มาน+ลี =วิชฺฌิมมานโน อั้น...แพงอยู่

(ที่มา : ธรรมบทภาค ๔ หน้า ๗๘)

-วิ+สชฺ+ย+อฺย+มาน+ลี =วิสชฺชิมมานโน อั้น...แก้้อยู่

(ที่มา : วิสุทฺธิมคฺคส์วณฺณนา มทฎีกา (ปรมตฺถมณฺชฺสา ๓) ข้อ ๑ หน้า ๓)

-วิ+สช+ย+อีย+มาน+ลี = วิสชชียมานา อัน...แก้อยู่

(ที่มา : มลีนุทปญฺหา หน้า ๑๙๘)

-ปฏฺิ+ปท+ย+อีย+มาน+ลี = ปฏฺิปชชียมานโน อัน...ปฏฺิบัติอยู่

(ที่มา : วินยฎฺฐกถา (สมนฺตปาสาทิกา ๑) หน้า ๑๓๕)

☛ ส่วนธาตุหมวดอื่นนำที่สุตธาตุมาแปลงกับ ย บัจจัยได้เลย ไม่ต้อง อีย บัจจัยซ้ำก็สำเร็จเป็นกัมมจากได้ ฟังสังเกตระวังไว้ด้วย มีตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์บาลีดังนี้

-พฐ+ย+มาน+ลี =พชฺฌมานา อัน...ผู้กอยู่

พฐ ธาตุ เป็นไปในความผูก อยู่ในหมวด จุร ธาตุ

พชฺฌมานาเอว หิ ลีมา ปมาณรหิตัง ปเทสํ น โอตระติ ฯ

แท้จริง ลีมาที่สงฆ์ผูกเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงประเทศที่ไม่ได้
ประมาณ.

(ที่มา : สมันตฯเล่ม ๓ หน้า ๑๒๙)

ตัวอย่างการประกอบ มาณ ปัจจัย เป็นกัมมวาทก

กัมมวาจก : แจกธาตุมหาด ภู เป็นตัวอย่าง

☛ ธาตุพยางค์เดียวเป็น อา

๑. นิ+ธา+ย+มาน+ลี	=นิริยมาโน	อัน...ฝังไว้อยู่
๒. ทา+ย+มาน+ลี	=ทียมาโน	อัน...ให้อยู่
๓. ปา+ย+มาน+ลี	=ปียมาโน	อัน...ดีมอยู่
๔. อุป+ฐา+ย+มาน+ลี	=อุปภูจฺจียมาโน	อัน...บำรุงอยู่
๕. ธา+ย+มาน+ลี	=ธียมาโน	อัน...ทรงไว้อยู่
๖. ป+หา+ย+มาน+ลี	=ปหียมาโน	อัน...ละอยู่
๗. ป+หา+ย+มาน+ลี	=ปหियฺยมาโน	อัน...ละอยู่

☛ ธาตุพยางค์เดี่ยวเป็น อี อี

นี+ย+มาน+ลี

=นียมานโน

อัน...นำไปอยู่

คี+ย+มาน+ลี

=คียมานโน

อัน...จับอยู่

☛ ธาตุพยางค์เดี่ยวเป็น อุ อุ

อนุ+ญ+ย+มาน+ลี

=อนุญยามโน

อัน...เสวยอยู่

อภี+ญ+ย+มาน+ลี

=อภิญยามโน

อัน...ข่มขี้อยู่

อภี+ถุ+ย+มาน+ลี

=อภีถุยามโน

อัน...ชมเชยอยู่

กุ+ย+มาน+ลี

=กุยามโน

อัน...ร้องอยู่

➡ รัสสะ อุ เป็น อุ แล้วซ้อน ยุ หน้า ย ปัจจัย

อนุ+ภฺ+ย+มาน+ลี

=อนุภฺยุยมาโน

อัน...เสวยอยู่

อภฺ+ภฺ+ย+มาน+ลี

=อภฺภฺยุยมาโน

อัน...ข่มขู่อยู่

อภฺ+ถฺ+ย+มาน+ลี

=อภฺถฺยุยมาโน

อัน...ชมเชยอยู่

☛ ธาตุมี ห เป็นที่สุด

ทุห+อีย+มาน+ลี	=ทุหียมาโน	อัน...รึดอยู่
วห+อีย+มาน+ลี	=วหียมาโน	อัน...นำไปอยู่
ทห+อีย+มาน+ลี	=ทหียมาโน	อัน...ไหม้อยู่

☛ ไม่ลง อิ อากม เอา ย เป็นไว้หน้า ห

ทุห+ย+มาน+ลี	=ทุยหมาโน	อัน...รึดอยู่
ทห+ย+มาน+ลี	=ทยหมาโน	อัน...ไหม้อยู่
วห+ย+มาน+ลี	=วุยหมาโน	อัน...พัดไปอยู่

วห แปลงเป็น วุห ได้บ้างเมื่อเป็นกัมมวาจก (วุห ธาตุไม่มี)

☛ ธาตุที่มี ๒ พยางค์ขึ้นไป

-ปจ+อีย+มาน+ลี =ปจียมาโน อัน...หุงอยู่

-ลภ+อีย+มาน+ลี =ลภียมาโน อัน...ได้อยู่

☛ ธาตุที่มี ๒ พยางค์ แต่ไม่ลง อิ อาคม ต้องแปลงที่สุดธาตุกับ ย ปัจจัย

-ปจ+ย+มาน+ลี =ปจฺจมาโน อัน...หุงอยู่

-ลภ+ย+มาน+ลี =ลพฺภมาโน อัน...ได้อยู่

-รช+ย+มาน+ลี =รชฺชมาโน อัน...ย้อมอยู่

-ภช+อีย+มาน+ลี =ภชฺชียมาโน อัน...คั่วอยู่

-วจ>วฺจ+ย+มาน+ลี =วฺจฺจมาโน อัน...กล่าวอยู่

☛ ธาตุที่มีพยางค์เดียวลงท้ายด้วยสระ เอ

เฒ+ย+มาน+ลี = ฉายมาโน อัน...ใหม่อยู่ (ภาค ๒/๕๗, ๖๑)

☛ เฒ ในหนังสือธาตุปที่ปีการะบุว่า อยู่หมวด “ฐ” เมื่อประกอบเป็นกิริยา
แปลง เอ ที่ เฒ เป็น อาย

☛ มีข้อสังเกตว่า เฒ ธาตุที่ลง มาน มีแต่รูปกัมมวากและเหตุกัมมวาก

☛ ที่เป็นกัตตวากเสียงไปลง อนฺต แทนคือ ฉายนฺต (ใหม่อยู่)

สรุปการประกอบ มาณ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ในหมวด ภู ชาติ

ธาตุ	ปัจจัย		วิภัตติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาชยาด	กิตก์			
ทา	ย	มาน	ลี	ทียมานโน	อัน...ให้อยู่
อนฺ+ภฺ	ย	มาน	ลี	อนฺภฺยมานโน	อัน...นำไปอยู่
ทห	ย	มาน	ลี	ทยฺหมานโน	อัน...ไหม้อยู่
ปี	ย	มาน	ลี	ปียฺยมานโน	อัน...ดีมอยู่
ลภ	อิ+ย	มาน	ลี	ลพฺภมานโน	อัน...ได้อยู่

กัมมวาจก : แจกธาตุมหาด รุช เป็นตัวอย่าง

๑. รุช+อีย+มาน+ลี	=รุณฺธิยมาโน	อัน...ปิดอยู่
๒. มุจ+อีย+มาน+ลี	=มุณฺจियมาโน	อัน...ปล่อยอยู่
๓. ภูช+อีย+มาน+ลี	=ภูณฺชियมาโน	อัน...กินอยู่
๔. ลิป+อีย+มาน+ลี	=ลิมฺปิยมาโน	อัน...ฉาบอยู่
๕. ลิจ+อีย+มาน+ลี	=ลิจฺจियมาโน	อัน...รดอยู่
๖. ยุช+อีย+มาน+ลี	=ยุณฺชियมาโน	อัน...ประกอบอยู่
๗. ฉิท+อีย+มาน+ลี	=ฉินฺทियมาโน	อัน...ตัดอยู่
๘. สัม+มน+อีย+มาน+ลี	=สมฺมนฺนิยมาโน	อัน...สมมติอยู่

สรุปการประกอบ มาณ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ในหมวด รุช ชาติ

ธาตุ	ปัจจัย		วิภัตติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาชยาด	กิตก์			
รุช	อิ+ย	มาน	ลี	รุณฺธิยมาโน	อัน...ปิดอยู่
มฺจ	อิ+ย	มาน	ลี	มฺจฺจियมาโน	อัน...ปล่อยอยู่
ภุช	อิ+ย	มาน	ลี	ภุณฺชियมาโน	อัน...กินอยู่
ภิท	อิ+ย	มาน	ลี	ภินฺทियมาโน	อัน...ทำลายอยู่
วิ+ลฺอุป	อิ+ย	มาน	ลี	วิลฺอุปฺปิยมาโน	อัน...แย่งอยู่

กัมมวาจก : แจกธาตุหมวด ทิว เป็นตัวอย่าง

๑. พุท+ย+อีย+มาน+ลี	= พุชฌิมมานโน	อัน...ตรัสรู้อยู่
๒. วิธ+ย+อีย+มาน+ลี	= วิชฌิมมานโน	อัน...แห่งอยู่
๓. ลีว+ย+อีย+มาน+ลี	= ลีพพิยมานโน	อัน...เย็บอยู่
๔. คี/คา+ย+มาน+ลี	= คียมานโน	อัน...ขับร้องอยู่
๕. ฆา+ย+มาน+ลี	= ฆียมานโน	อัน...สูดดมอยู่
๖. ขี+ย+มาน+ลี	= ขียมานโน	อัน...ด่าอยู่

สรุปการประกอบ มาน ปัจจัยเป็นกัมมจาก ในหมวด ทิว ธาตุ

ธาตุ	ปัจจัย		วิภัติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาชยาด	กิตก์			
สีว	อิ+ย	มาน	สี	สีพุพิยมาโน	อัน...เย็บอยู่
พุฐ	อิ+ย	มาน	สี	พุชฺฌิมมาโน	อัน...ตรัสรู้อยู่
วิธ	อิ+ย	มาน	สี	วิชฺฌิมมาโน	อัน...แทงอยู่
ฆา	ย	มาน	สี	ฆีมมาโน	อัน...ดมอยู่
คา	ย	มาน	สี	คียมมาโน	อัน...ขั้บร้องอยู่

กัมมวาจก : แจกธาตุหมวด สุ เป็นตัวอย่าง

สี+ย+มาน+สี	=สียมาโน	อัน...ผูกอยู่
สุ+ย+มาน+สี	=สุยมาโน	อัน...ฟังอยู่
อา+วุ+ย+มาน+สี	=อาวุยมาโน	อัน...ร้อยอยู่

☛ ช้อน ย หน้า ย ปัจจัยอีก ๑ ตัว

สี+ย+มาน+สี	=สียุยมาโน	อัน...ผูกอยู่
สุ+ย+มาน+สี	=สุยุยมาโน	อัน...ฟังอยู่
วุ+ย+มาน+สี	=อาวุยุยมาโน	อัน...ร้อยอยู่

สรุปการประกอบ มาน ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ในหมวด สุ ชาติ

ชาติ	ปัจจัย		วิภัตติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาขยาด	กิตก์			
สิ	ย	มาน	สิ	สียมานโน	อัน...ผูกอยู่
สุ	ย	มาน	สิ	สุยมานโน	อัน...ฟังอยู่
ว	ย	มาน	สิ	วูยมานโน	อัน...ร้อยอยู่
อา+ว	ย	มาน	สิ	อาวูยมานโน	อัน...ร้อยอยู่
สุ	ย	มาน	สิ	สุยฺยมานโน	อัน...ฟังอยู่

กัมมวาจก : แจกธาตุหมวด ก็ เป็นตัวอย่าง

๑. ชี+ย+มาน+ลี	=ชียมาโน	อัน...ชนะอยู่
๒. จี+ย+มาน+ลี	=จียมาโน	อัน...สั่งสมอยู่
๓. นิ+มา+ย+มาน+ลี	=นิมมียมาโน	อัน...เนรมิตอยู่
๔. กี+ย+มาน+ลี	=กียมาโน	อัน...ซื้ออยู่
๕. ฐ+ย+มาน+ลี	=ฐยมาโน	อัน...กำจัดอยู่
๖. ลุ+ย+มาน+ลี	=ลวยมาโน	อัน...เกี่ยวอยู่
๗. พุ+ย+มาน+ลี	=พวยมาโน	อัน...ไปรยอยู่
๘. มา+ย+มาน+ลี	=มียมาโน	อัน...นับอยู่

๑. ชี+ย+มาน+ลี	=ชียฺยมาโน	อัน...ชนะอยู่
๒. จิ+ย+มาน+ลี	=จียฺยมาโน	อัน...สั่งสมอยู่
๓. มา+ย+มาน+ลี	=นิมฺมียฺยมาโน	อัน...เนรมิตอยู่
๔. กี+ย+มาน+ลี	=กียฺยมาโน	อัน...ซื้ออยู่
๕. ฐ+ย+มาน+ลี	=ฐยฺยมาโน	อัน...กำจัดอยู่
๖. ลุ+ย+มาน+ลี	=ลฺยฺยมาโน	อัน...เกี่ยวอยู่
๗. พุ+ย+มาน+ลี	=พฺยฺยมาโน	อัน...ไปรยอยู่
๘. ญา+ย+มาน+ลี	=ญายฺยมาโน*	อัน...รู้้อยู่

☛ ญา (รู้) ชาติต้นนี้แปลกจากธาตุที่มีสระ อา เป็นที่สุดตัวอื่นๆ ตรงที่ไม่แปลง อา เป็น อี คงใช้รูป ญา แบบเดิม

สรุปการประกอบ มาณ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ในหมวด กิ ธาตุ

ธาตุ	ปัจจัย		วิภัตติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาขยาด	กิตก์			
กิ	ย	มาน	สิ	กียมาโน	อัน...ซื่ออยู่
วิ+ชิ	ย	มาน	สิ	วิชียมาโน	อัน...ชนะอยู่
ญา	ย	มาน	สิ	ญายมาโน	อัน...รู้้อยู่
จิ	ย	มาน	สิ	จียมาโน	อัน...ก่ออยู่
ช	ย	มาน	สิ	ชยุยมาโน	อัน...ขจัดอยู่

กัมมวาทก : แจกธาตุหมวด คหุ เป็นตัวอย่าง

๑. คห+อีย+มาน+ลี	=คหียมานโน	อั้น...ถือเอาอยู่
๒. อ+คห+อีย+มาน+ลี	=อुकุคหียมานโน	อั้น...เรียนอยู่
๓. อนุ+คห+อีย+มาน+ลี	=อนุคคหียมานโน	อั้น...อนุเคราะห์อยู่
๔. ลัม+คห+อีย+มาน+ลี	=ลัมคหียมานโน	อั้น...สงเคราะห์อยู่
๕. ป+คห+อีย+มาน+ลี	=ปคคหียมานโน	อั้น...ยกย่องอยู่
๖. ปริ+คห+ณฺทา+อีย+มาน+ลี	=ปริคคณฺหียมานโน ^๑	อั้น...ถือเอาอยู่

๑.ปริศาคณฺหิยมาโน

คห ธาตุรูปกัมมวาทกที่ลงปัจจัยประจําหมวดธาตุด้วยเช่นนี้ไม่เป็นที่
แพร่หลายนัก เห็นปรากฏอยู่แห่งเดียวใน ขุทฺทกนิกายกฺกุฏกถา จริยา
ปิฎกวรรณนา (ปรมตฺถที่ปนี) ข้อ ๒๒๗ หน้า ๒๐๒ จึงนำมาแสดงไว้
เตน จ นานานเยหิ ปริศาคณฺหิยมานสฺส มรณสนฺตาสภาโว

สรุปการประกอบ มาณ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ในหมวด คห ชาติ

ชาติ	ปัจจัย		วิภัตติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาขยาด	กิตก์			
คห	อิ+ย	มาน	ลี	คหิยมาโน	อัน...ถืออยู่
ส+คห	ณฺหา+อีย	มาน	ลี	สงฺคณฺหิยมาโน	อัน...สงเคราะห์อยู่
ป+คห	ณฺหา+อีย	มาน	ลี	ปกฺคณฺหิยมาโน	อัน...ยกย่องอยู่
นิ+คห	ณฺหา+อีย	มาน	ลี	นิกฺคณฺหิยมาโน	อัน...ข่มอยู่
วิ+คห	อิ+ย	มาน	ลี	วิคฺคหิยมาโน	อัน...วิเคราะห์อยู่

กัมมวาทก : แจกธาตุมวด ตน เป็นตัวอย่าง

๑. กร+อีย+มาน+ลี	= กรियมานโน	อัน...กระทำอยู่
๒. อุป+กร+อีย+มาน+ลี	= อุปกรियมานโน	อัน...อุปการอยู่
๓. ปฏิ+กร+อีย+มาน+ลี	= ปฏิกรियมานโน	อัน...ทำกลับคืนอยู่
๔. อนฺ+กร+อีย+มาน+ลี	= อนฺกรियมานโน	อัน...ทำตามอยู่
๕. อลฺ+กร+อีย+มาน+ลี	= อลฺกรियมานโน	อัน...ตกแต่งอยู่
๖. ปฏิ+สํ+กร+อีย+มาน+ลี	= ปฏิสงฺขริยมานโน	อัน...ช่อมอยู่

☛ ธาตุมวด ตน มีปรากฏไม่มากนัก โดยเฉพาะที่เป็นสกัมมธาตุที่ปรากฏว่ามีใช้มากในปกรณ์ทั้งหลายคือ กร ธาตุเท่านั้น

สรุปการประกอบ มาณ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ในหมวด ตน ธาตุ

ธาตุ	ปัจจัย		วิภัตติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาขยัต	กิตก์			
กร	อิ+ย	มาน	ลี	กริยมาโน	อัน...ทำอยู่
ปฏฺิ+กร	อิ+ย	มาน	ลี	ปฏฺิกริยมาโน	อัน...ทำกลับคืนอยู่
อนฺุ+กร	อิ+ย	มาน	ลี	อนฺุกริยมาโน	อัน...ทำตามอยู่
อลํ+กร	อิ+ย	มาน	ลี	อลงฺุกริยมาโน	อัน...ตกแต่่งอยู่
อุป+กร	อิ+ย	มาน	ลี	อุปฺุกริยมาโน	อัน...อุปการะอยู่

กัมมวาจก : แจกธาตุหหมวด จุร เป็นตัวอย่าง

๑. จุร+ณ+อีย+มาน+ลี	=โจรียมานโน	อัน...ลักอยู่
๒. คุป+ณ+อีย+มาน+ลี	=โคปิยมานโน	อัน...คุ่มครองอยู่
๓. ปาล+ณ+อีย+มาน+ลี	=पालียมานโน	อัน...รักษาอยู่
๔. ชุส+ณ+อีย+มาน+ลี	=โฆสิยมานโน	อัน...ป่าวร้องอยู่
๕. ทิส+ณ+อีย+มาน+ลี	=เทสิยมานโน	อัน...แสดงอยู่
๖. ทิส+ณ+อีย+มาน+ลี	=ทสุสิยมานโน	อัน...แสดงอยู่
๗. วร+ณ+อีย+มาน+ลี	=วาริยมานโน	อัน...ห้ามอยู่
๘. คณ+ณ+อีย+มาน+ลี	=คณิยมานโน	อัน...นับอยู่
๙. กถ+ณ+อีย+มาน+ลี	=กถิยมานโน	อัน...กล่าวอยู่

๑๐. วที+ณ+อีย+มาน+ลี

=วาทียมานโน

อัน...ไหว้อยู่

๑๑. ธาร+ณ+อีย+มาน+ลี

=ธารียมมานโน

อัน...ทรงไว้้อยู่

๑๒. กาสุ+ณ+อีย+มาน+ลี

=ปกาสียมมานโน

อัน...ประกาศ้อยู่

๑๓. รูป+ณ+อีย+มาน+ลี

=โรปียมมานโน

อัน...ปลุก้อยู่

๑๔. จุท+ณ+อีย+มาน+ลี

=โจทียมมานโน

อัน...ทักท้วง้อยู่

๑๕. ชุส+ณ+อีย+มาน+ลี

=ชุสียมมานโน

อัน...ด่า้อยู่

๑๖. วมิ+ณ+อีย+มาน+ลี

=วมุภียมมานโน

อัน...ตวาด้อยู่

๑๗. มาป+ณ+อีย+มาน+ลี

=มาปียมมานโน

อัน...สร้าง้อยู่

สรูปการประกอบ มาณ ปัจจัยเป็นกัมมวาจก ในหมวด จุร ธาตุ

ธาตุ	ปัจจัย		วิภัตติ นาม	รูปสำเร็จ	คำแปล
	อาขยัต	กิตก์			
วที	เณ+อีย	มาน	ลี	วาทียมาโน	อัน...ไหว้อยู่
รูป	เณ+อีย	มาน	ลี	โรปียมาโน	อัน...ปลุกอยู่
จุท	เณ+อีย	มาน	ลี	โจทียมาโน	อัน...ท้วงอยู่
ทิส	เณ+อีย	มาน	ลี	เทสียมาโน	อัน...แสดงอยู่
กถ	เณ+อีย	มาน	ลี	กถียมาโน	อัน...กล่าวอยู่